

tiszteltetésnek és a magyar börtönügy utóbbi években elért eredményei elismerésének tekintettük, hogy az „utóbbi konferencia” munkájába bennünket is bevontak.

A konferencia igazi érdeme — számomra legalábbis — az volt, hogy a

börtönügyről szóló tájékoztatón kívül lehetőség nyílt érdekes emberek megismerésére, ami természetesen újabb szakmai gyarapodással járt.

Dr. Sereg Pál

Vadkelet?

Egy tanácskozás margójára

Érdemes kihasználni az olyan lehetőségeket, amelyekben arra adódik mód, hogy magunkat, szervezetünket, országunkat mások tükrében pillantsuk meg. Azon túl, hogy az — akármilyen irányú — másság tapasztalata mindenképpen hasznos, saját önértékelésünk szempontjából is elengedhetetlen e megmérettetés. Ilyen típusú összehasonlításra adódott alkalmunk *Petrovo-Dalnye*-jében, a *Börtönreformok a volt totalitárius országokban* című nemzetközi konferencián.

A konferencia alapötlete az volt, hogy — most éppen a börtönügy apropóján — a sanyarú helyzetű közép-kelet-európai országok és a Szovjetunió utódállamai (ők — ugye — a volt totalitáriusok) számot vetve helyzetükkel tanácsot, erkölcsi és — közvetett vagy közvetlen módon — anyagi támogatást nyerjenek a fejlett nyugattól. Természetesen ez így, nyíltan nem fogalmazódott meg, de érezhető volt a résztvevők majd' minden megnyilvánulásában, valahogy ez a háttértudás igazolódott vissza nemcsak a hivatalos

programok tematikájában, de az informális beszélgetésekben is.

Csak hát a dolog nem működik. Egyrészt az *erővonalak nem feltétlenül ott húzódnak, ahol azt egy elmúlt globális politikai rendszer kettőssége sejteni engedi*. Hogy egy ország éppen melyik szuperhatalom befolyási övezetében volt, csak egyik összetevője annak, hogy milyen az adott ország társadalmi, hagyományai vagy netán börtönügye. Természetesen igaz, hogy a politikai rendszer sokban meghatározta egy-egy másféle alrendszer működését, így a jogi szabályozás, a szervezeti felépítés is sok hasonlóságot rejtett magában. A konferenciának azonban a jogi mellett, részben a résztvevők szakmai összetétele, orientáltsága, részben a téma miatt, volt egy erős *társadalomtudományi vonatkozása* is. Ebből az utóbbi nézőpontból tekintve viszont sokszor úgy érezhettük, hogy a „volt totalitárius országok” börtönreformjairól beszélni körülbelül annyira értelmes dolog, mintha a „rozstermelő” vagy a „b betűvel kezdődő” országok börtönügyét

vitatnánk, bizonyos úgymond „nem volt totalitárius országok” ugyanis sokkal hasonlóbb problémákkal küzdenek egy-egy volt totalitárius országhoz hasonlóan, mintha ugyanezt az összevetést két totalitáriusként meghatározott ország között végeznénk el. Különösen igaz ez, ha nem az elmúlt negyven évet vizsgáljuk, hanem annak utolsó egy-másfél évtizedét.

Egy példa. Az etnikai kisebbségek felülreprezentáltsága a büntetés-végrehajtás keretében önmagában olyan probléma, amely legalább annyira, ha nem jobban közösít két bv.-rendszert, mint a múlt. Ez világosan kiderül azokból a beszélgetésekből, amit amerikai, angol, holland és más szakértőkkel folytattunk.

Ha arra gondolunk, hogy az az intézmény, amit börtönként ismerünk, egy (a szó tágabb értelmében véve) *polgári intézmény*, akkor talán életsezerűbb és praktikusabb, ha a csoportosítás alapját nem a félmúlt történelme, illetve annak változásai képezik, hanem az, hogy az adott ország börtönügyét ezen polgári gyökerek beidegződései vezérlik-e, avagy valamilyen ettől idegen társadalomtörténeti tradíció.

Természetesen — és ez is megmutatkozott Petrovo-Dalnyejeben (talán nem véletlen, hogy a találkozózt Távolabbi-Péterfalván rendezték?) — ezen említett csoportosítás sem eredményez homogén kategóriákat. A polgári hagyományokból kinőtt börtönügy sem jár azonos utakat. Gondoljunk csak az amerikai és európai büntetés-végrehajtási *filozófiák* (hogy ezt a tengerentúlon kedvelt, talán kissé nagyképű terminust használjuk) kül-

lönbözőségére, a skandinávok szociális szemléletére vagy akár a treatment (kezelés, törődés) és a neoklasszikus iskolák közötti ádáz és inkább elméleti vitákra. Mégis, ezen országok képviselői valahogy egy nyelvet beszélnek (most nem az angolra gondolok), még akkor is, ha nem ugyanazt mondják. Ha *Nils Christie*, a neves kriminológus történetesen arról beszél, hogy szerinte a helyi közösségek erejét kihasználva decentralizálni kellene az igazságszolgáltatást, akkor Coyle úr, a Brixton börtön igazgatója ezt érteni fogja, alternatívaként fogja mérlegelni, még akkor is, ha távol áll tőle, hogy elítélteit hazatérés után a helyi közösség gondjaira bízza.

E gondolat érvényét erősíti az a vélemény, amit egy belga jogász nő mondott. Őt emberileg megrendítették azok a történetek, példátlan adatok, amelyeket a volt Szovjetunió egyes tagköztársaságai légerviszonyairól hallott. Szakértőként azonban nem tud mit mondani, mivel *ő a börtönökhöz ért, ez pedig valami egészen más.*

Hasonló érzése támadt az embernek, mikor a helyi államhatalmi és nem-kormányzati szervek közötti párás (erősebb jelzöt is használhatnék) vitákat figyelő külföldiek arcán egyszerre fedezte fel a távoli szigetek bennszülötteit vizsgáló kutató és a meglepetés jellemző arckifejezését.

Úgy tűnt tehát, hogy nem szerencsés a volt szocialista országokat együtt kezelni, lévén köztük több különbözőség, mint hasonlóság.

Egy másik elem, ami a konferencia alap gondolatát érinti, az az elgondolás (amely természetesen szintén kimondatlan maradt), hogy az extotalitárius-

sok nebulóként ülnek a padban, amíg a fejlett országok fejlett börtöneinek szakértői elmondják, hogy hát hogyan is van ez a börtönügy. Ez sem igaz.

Egyrészt azért, mert a nyugati delegációk előadói többségükben nem vállalták ezt a szerepet. Ettől a mindentudó póztól a legélesebben az amerikai *Alvin Bronstein* határolta el magát, aki többször kifejtette, hogy mennyire rosszak hazájának börtönviszonyai és mekkora hiba lenne, ha azt bárki is másolni próbálná.

Másrészt számos országban nem az információ vagy az akarat hiánya akadályozza meg azoknak a — helyi viszonyok között is működő — elgondolásoknak a beépítését, amelyeket a fejlett országok ajánlani tudnak. Talán nem hat nagyképűségnek, ha úgy vélem, hogy a magyar delegáció felszólalásában elmondott technikák, „trükkök”, amelyek segítségével a büntetés-végrehajtás hatékonyabban érvényesítheti érdekeit a törvényalkotásban, legalább annyira életképesek és használhatók, mint más elhangzott, történetesen nyugati tanácsok.

Harmadrészt — mint erre már utaltam — a volt Szovjetunió irdatlan problémái egy más koordináta-rendszerben mozognak, nem várható, hogy abban a nyugatiak kompetensebbek lennének. Ha például egy angol szakértő számára a szállítás témaköréről az jut eszébe, hogyan lehet néhány tucat vagy néhány száz elítéltet biztonságos körülmények között, emberi jogainak sérelme nélkül, a legkisebb költséggel, legegyszerűbben egyik in-

tézetből a másikba vinni, orosz kollégájának azon kell gondolkodnia, miként lehetne naponta tízezres (!) nagyságrendű bevagonírozott munkaerőtömeget mozgatni egy kontinentális területen. Amíg két svájci szakértő azon vitatkozik, hogy a börtön orvosának láttamoznia kell-e a fegyelmi lapot magánelzárás esetén, addig Oroszországban komplett táborok szenvednek tuberkulózisban. Természetesen nem a nyugati börtönök gondjait akarom kicsinyíteni, csupán nyomatékosan szeretném hangsúlyozni, hogy *nagyságrendi és minőségi különbség* van a két rendszer között. Ezért merem mondani, épp az érintettek általam hallott véleményére hivatkozva, hogy a volt tagköztársaságok börtönügyének katasztrófájára a Nyugat sem tud gyógyírt.

Ez a — véleményem szerint — falsz alapkoncepció alapuló összejövétel mégis rendkívül hasznos és szükséges volt. Legfőbb erényének azt tartom, hogy egyrészt reális képet adott arról, hogy a nem-kormányzati szervezetek tevékenységének hol húzódnak a határai. Másrészt világossá tette mind a nyugati, mind egyes keleti delegációk számára, hogy a „vasfüggöny” mögött húzódó puszták egzotikumuma a múlté, az ezen alapuló attitűdre nem lehet kapcsolatokat építeni. Remélhetőleg ez a tudat — nyilván hosszú évek múlva — nem csupán egyes szakemberek tapasztalata lesz, hanem emancipált partnerek információcseréjét és együttműködését eredményezheti.

Huszár László